

Lisa 1 Mõisted ja lühendid

Põhilised kasutatavad mõisted ja lühendid (tähestikulises järjekorras)

Märkus: Tegemist on senistes maakondade arengustrateegiates kasutusel olnud mõistetega, mida võiks ka seekord samatähenduslikult kasutada.

Alakasutatud alad – vastavalt Eesti Ühtekuuluvuspoliitika Fondide rakenduskavale 2014-2020 linnasisesed alad, mille taaselavdamine on katalüsaatoriks kogu linnapiirkonna arengule.

Analüüs – probleemi lahendamine objekti (eseme, majandusliku tulemuse, mõiste) osadeks jaotamise teel; majandusliku tulemuse põhjustanud üksikasjade ja nende põhjuste selgitamine.

Arendusorganisatsioon – kõik institutsioonid ja spetsialistid maakonnas, kes tegelevad arendustegevusega ja töötavad koostöös.

Arenduspiirkond – suurem, mitut omavalitsust hõlmav tervikregioon, tulenevalt sarnasustest geograafilistes, majandustegevuste ajaloolise spetsialiseerumise ja peamiste arenguvajaduste iseärasustes.

Arendusregioon – suurem, mitut maakonda hõlmav tervikregioon, tulenevalt sarnasustest geograafilistes, majandustegevuste ajaloolise spetsialiseerumise ja peamiste arenguvajaduste iseärasustes.

Arengukava – lähemate eesmärkide saavutamist planeeriv dokument. Siinkohal maakonnas kokku lepitud eesmärkide ja tegevuste kogum, mille abil püütakse tulevikus saavutada parimat tulemust. Kõnekeeles võib maakonna arengukava olla maakonna arengustrategia sünonüümiks.

Arengulepe – erinevate osapoolte vahel sõlmitud kokkulepe, milles sätestatakse maakondliku ja kohaliku tasandi tegevused ning osapoolte ühistegevus eluvaldkondade arengueesmärkide elluviimiseks.

Arengunäitajad, ka arenguindikaatorid – näitajad, mida kasutatakse maakonna sotsiaal-majandusliku arengu taseme iseloomustamiseks.

Eesmärk – teadvustatud, meeles kantav või kirjapandud kujutus soovitatavast tulemusest, mida püütakse saavutada; mõõdetav ja ajakavaga seotud norm või ülesanne, mida organisatsioon püüab täita; norm või ülesanne, millest lähtuvalt tehakse otsuseid.

EL – Euroopa Liit.

Elukeskkond – keskkond, milles inimene elab: inimesega kokkupuutuva loodusliku, tehniliku ja sotsiaalse keskkonna tegurite kogum, mis mõjutab või võib mõjutada inimeste tervist.

Elukvaliteet – inimese või inimrühma subjektiivne hinnang oma elamisolude kohta. Elukvaliteet on tihedasti seotud elatustasemega, ent otsest vastavust nende vahel ei ole.

Huvigrupid – üksikisikud või organisatsioonid, kellele kavandatud tegevus avaldab otsest või kaudset mõju.

Hõbedane majandus (ka hõbemajandus) – hõlmab eakatele pakutavaid teenuseid ja tooteid, mis kindlustavad pikeneva eluea veetmise (kauem) tervena, aktiivsena ja turvalisena.

Indikaatorid – eesmärgi täitmise kvantitatiivset, ajalist mõõdet ja/või kvaliteeti iseloomustavad näitajad. Indikaatorid näitavad, kas muutused on toimunud ja millises suunas on need toimunud. Indikaatorid lepivad kokku üldisemate ja olulisemate lähemate eesmärkide sõelumise alusel. Põhieesmärkide indikaatoreid tuleb silmas pidada ka lähemate eesmärkide püstitamisel. Teatud juhtudel võib juhtuda, et mõnede põhieesmärkide trende pole võimalik hästi mõõta indikaatorite abil, kuna ajajoon on liiga lühike.

Kasvukeskus – asula, kus kasvab elanike ja töökohtade arv.

Kaugemad põhieesmärgid on mõõdetavad ligikaudselt, lähemad eesmärgid konkreetselt. Üldiselt saab eesmärkide realiseerimist efektiivselt teostada vaid siis, kui on olemas näitajad, mille alusel tulemit mõõta.

Kestlik (ka säästev, jätkusuutlik) areng – areng, mis tagab nii praegu kui tulevikus inimesi rahuldava elukeskkonna ja majanduse arenguks vajalikud ressursid keskkonda oluliselt kahjustamata ja looduslikku mitmekesisust säilitades.

Klaster – geograafiliselt lähestikku paiknevate ühe valdkonna tootmisele spetsialiseerunud ettevõtete ja institutsioonide kooslus, mis teeb koostööd ja kus samaaegselt toimub sisekonkurents.

Kodanikuühendus (ka kodanikeühendus, vabaühendus) – üksikisikute (mitte avaliku võimu asutuste või juriidiliste isikute) poolt mittetulunduslikel eesmärkidel asutatud organisatsioon.

Kodanikuühiskond, ka kodanikeühiskond – ühiskond, milles inimesed teevad omaalgatuslikku koostööd oma huvide järgimiseks ning avalike asjade arutamises ja otsustamises osalemiseks, asutades seda koostööd võimaldavaid ühendusi, võrgustikke ja institutsioone.

Kokkulepe – lepe, mille sõlmimisel arvestatakse võimalikult tasakaalustatult kõigi osapoolte huve, nii et kellegi huvid ei oles eelistatud või arvestamata jäetud.

KOKS – kohaliku omavalitsuse korralduse seadus.

KOV – kohalik omavalitsus.

Lahendused – tegevused või tegevuste kavad eesmärkide saavutamiseks. Lahendustes kajastuvad ka tegevused, mille elluviimise aeg ületab tegevuskavas kindlaks määratud ajalisel piirid või millel puudub mõõdetav tulemus.

Linnaruum – tihedalt asustatud ala kohtades, kus valdava enamuse selle ala elanike (ja ka tagamaa elanike) teed igapäevaselt ristuvad sõltumata haldusmääratlusest.

Linnalised asulad – linnad, vallasisesed linnad ja alevid.

Linnapiirkond – valdavalt tiheasustusega ala, mis koosneb keskuslinnast või omavahel seotud linnadest ja nendega funktsionaalselt seotud eeslinna- ja valglinna piirkondadest.

Loomemajandus – majandussektor, mis põhineb individuaalsel ja kollektiivsel loovusel, oskustel ja andel ning on võimeline looma heaolu ja töökohti intellektuaalse omandi loomise ja kasutamise kaudu. Eestis on loomemajanduse valdkondadeks arhitektuur, audiovisuaalkunstid, ringhääling, disain, etenduskunstid, meelelahutustarkvara, kirjastamine, kunst, muusika, reklaam, muuseumid, raamatukogud ja käsitöö.

Lähemad eesmärgid – konkreetset vahetulemused (seisundid) põhieesmärkide saavutamiseks. Lähemad eesmärgid on esitatud lähiaastate tegevuskavana, mis on aluseks programmidele ja konkreetsetele projektidele.

Lähiaastate tegevuskava – ruumiliste muudatuste elluviimiseks ja selleks püstitatud lähemate eesmärkide täitmiseks on maakonna arengustrateegia koostamise käigus välja töötatud detailne tegevuskava vähemalt neljaks aastaks. Tegevuskava sisaldab eesmärkide saavutamiseks vajalikke tegevusi, orienteeruvat ajaintervalli, vastutajaid, hinnangulist maksumust ja võimalikke rahastamisallikaid. Lähiaastate tegevuskava on maakonna taktikaline plaan ja selle elluviimise eelduseks on maakonnasisene kokkulepe.

Maa-asulad – alevikud ja külad.

Maakonna (maakondlik) arengustrateegia (ka maakonna arengukava – laiemas mõttes) – maakonnas kokku lepitud eesmärkide ja tegevuste süsteem, mille abil saavutada parimat resultaati tulevikus, st tegevus- ja ressursipaigutusprogramm pikemat aega ja suuremaid pingutusi nõudvate eesmärkide saavutamiseks. Arengustrateegia lähtub üldjuhul visioonist, arvestab tugevusi ja nõrkusi ning väliskeskkonnast tulenevaid võimalusi ja ohte.

Maaelu – inimeste elu maal, s.o väljaspool linnu, ja kõik, mis seda kas positiivses või negatiivses mõttes mõjustab: elamistingimused, töötamis- ja teenimisvõimalused, ettevõtluse arendamise eeldused maal, võimalus lapsi väljaspool linnu koolitada ja arstiabi saada, liikumisvõimalused, haridusliku enesearendamise ja kultuurielust osavõtu võimalused jne.

Maapiirkond – maaliste paikkondade kogum väljaspool linnalisi keskusi ja nende linnalist tagamaad, mida iseloomustab hõre või väga hõre asustus.

MAK – maakondlik arenduskeskus.

MARO – maakondlik arendusorganisatsioon.

Meede – regionaalarengu eesmärkide saavutamiseks kavandatav tegevuste kogum. Meede koosneb tegevustest, mille elluviimisel saavutatakse tegevuste väljundite tulemusena meetme oodatav tulemus. Kannab eraldiseisvat tähendust „meetmest“ kui tegevuskompleksist EL struktuurivahendite kasutamisel.

MS – maakonna (maakondlik) arengustrateegia.

Omavalitsuste ühiskasutus – äri- või mittetulundusühing, mis on moodustatud kohalike omavalitsuste poolt või osalusel teenuste osutamiseks omavalitsusüksuste piirkonnas ja väljaspool.

Paikkond (ka kant) – asustussüsteemi esmane (alama astme) funktsionaalselt terviklik või ühtne koostisosa, mille moodustab asustusüksus või nende grupp.

PATEE tugiprogrammid – ÜKP fondide rakenduskava 2014-2020 toetusmeetme 5.4 tegevuse „Piirkondlikud algatused tööhõive ja ettevõtlikkuse edendamiseks“ tugiprogrammid.

Piirkond – asustus- või haldusüksustest koosnev kohaliku või regionaalse ulatusega funktsionaalsel või sarnasuslikul alusel piiritletud territoorium, mille täpsem ulatus sõltub piiritlemise aluseks olevatest konkreetsetest tunnustest.

Piirkondade tark (nutikas) spetsialiseerumine – piirkondade spetsiifilistele ressurssidele ja arengueeldustele toetuvate majandustegevuse valdkondade teadmismahukas väljaarendamine rahvusvaheliselt või üleriigiliselt konkurentsivõimelisel tasemel. Piirkondade targa spetsialiseerumise valdkondadeks võivad olla ettevõtluse kasvustrateegias 2014-2020 määratletud üleriigiliste kasvualade sisesed kitsamad regionaalsed spetsialiseerumisvaldkonnad või ka muud täiendavad valdkonnad lisaks riiklikele kasvualadele.

Piirkonnaspetsiifiline arengueeldus – kindel majanduslik tegevusvaldkond, looduslik, kultuurilis-ajalooline või inimkapitali teadmus-oskuslik pärand, milles mõnel konkreetsetel piirkonnal on paljude piirkondadega võrreldes suhteline konkurentsieelis või suurem arenguvõime.

Piirkondlikud kompetentsikeskused – institutsionaalsed ühendused, mis põhinevad teadus- ja arendusasutuste, ettevõtete ning avaliku sektori vahelisel uuenduslikul ja teadmismahukal koostööl eesmärgiga pakkuda tuge piirkondliku ettevõtluse ja tööturu arengule nii kvalifitseeritud spetsialistide, uuringute ja kooliuste, aga ka füüsilise keskkonna näol.

PKT tegevuskava – piirkondade konkurentsivõime tugevdamise tegevuskava.

Primaarsektor (ka esmasektor) – majandussektor, mis tegeleb hüvede loodusest saamisega. Primaarsektori koosseisu kuuluvad põllumajandus, jahindus, metsandus ja kalandus. Primaarsektoris saadud kasutatakse osaliselt töötlemata, aga suurim osa on omakorda sekundaarsektori ettevõtete tooraineks.

Prioriteedid – kokku lepitud eelistused eesmärkide, valdkondade, tegevuste jne osas.

Prognoosid ja tuleviku-uuringud – olemasolevatele andmetele rajanev tulevikuseisundi hinnang. Tegelevad võimalike, tõenäoste ja soovitatavate tulevike selgitamisega. Tulemuseks on prognoosid laiemas tähenduses, mis keskenduvad protsesside suundumustele ja sündmuste seostele. Strateegilise planeerimise puhul on eelkõige oluline olemasolev teave võimalike ja tõenäoste tulevike kohta. Valik tuleviku-uuringute meetodeid: arvutuslikud projektsioonid, eksperthinnangud, trendianalüüs, simulatsioonimudelid ja stsenaariumid.

Projekt – detailne plaan konkreetse ülesande täitmiseks.

Põhieesmärgid, ka üldesmärgid – soovitatavad seisundid (tulemused) prioriteetsetes valdkondades, milleni kavatakse strateegilise ajaperioodi jooksul jõuda. Strateegilised põhieesmärgid kui kvalitatiivselt uued tulevikuseisundid on defineeritud läbi seisundi hindamiseks vajalike näitajate – indikaatorite. Nii põhieesmärkide kui ka lähemate eesmärkide püstitamisel on lähtutud mõõdetavuse põhimõttest.

Regionaalarengu visioon – riigi regionaalarengu soovitud tulevikuseisundi kirjeldus aastaks 2030, kuid mis on kohane ka jätkuma pikemaajalises perspektiivis.

Region – mistahes piirkond Eesti Vabariigis, mis võib hõlmata vastavalt kontekstile mitut valda või maakonda.

Ressursid – hõlmab finants- ja inimressursse, füüsilisi, organisatsioonilisi ja tehnilisi abinõusid. Ressursid võib jagada konkreetseteks (materiaalseteks) nagu maa, hooned, rajatised, sisseseade ja katsutamatuks (mittemateriaalseteks) nagu nt maine, tehnoloogia jne. Et suurendada eristatavat võimekust, peavad ressursid olema üheaegselt nii unikaalsed (eristumine) kui ka väärtuslikud.

Riskijuhtimine – sihipärane juhtimistegevus, et viia organisatsiooni või valdkonna riskid vastuvõetava tasemeni, võttes ette tegevusi, mis maandaksid riski esinemise tõenäosust, riski realiseerimise mõju või mõlemat korraga.

RM – Rahandusministeerium.

Roheline majandus (ka rohemajandus) – hõlmab paljusid ettevõtlusvaldkondi alates taastavenergeetikast, passiivmajade ehitamisest ja materjalide taaskasutusest kuni elektriautode ja mahetoidu tootmiseni. Suur osa rohelisest majandusest tugineb biotehnoloogiale.

Ruumiline planeerimine – traditsioonilise füüsilise planeerimise arendus strateegilise planeerimise suunas, kus pikemas ajaraamis käsitletakse sotsiaal-majanduslike tingimuste muutmise eesmärgi ja võimalusi ning füüsilise planeerimise ülesannete lahendamine seatakse muutuvate sotsiaal-majanduslike tingimuste konteksti. Ruumiline planeerimine seob etteantud territooriumil erinevad eluvaldkonnad ja määrab füüsilise ruumi funktsioonid ning arengu (visioonid, eesmärgid ja tegevused nende saavutamiseks).

Seire (ka monitooring) – seisundi ja arengute muutumise jälgimine.

Siht – teekond (tegevussuund) põhieesmärkide täitmise suunas. Peab olema seatud ja sõnastatud selgelt ja mõõdetavalt ning peab olema aktsepteeritud nende poolt, kes selle saavutamiseks peavad jõupingutusi tegema.

Sinine majandus (ka sinimajandus) – merega seotud majandusharud. Lisaks traditsioonilisele kalandusele ja merendusele kuuluvad siia ka vesiviljelus (sh kalakasvatus), rannikuturism, merebiotehnoloogia, merepõhjast kaevandamine jms.

Sisekeskkond – keskkond, kuhu kuulub see, „mis on olemas“ – kas siis territooriumil, organisatsioonis või valdkonnas. Sisekeskkond on suuresti mõjutatav territooriumi või valdkonna sees või organisatsiooni poolt. Meie jaoks positiivsed sisekeskkonna tegurid on meie tugevused ja negatiivsed vastavalt meie nõrkused.

Sotsiaalne ettevõtlus – eraettevõtete rakendamine mitte kasumi teenimise, vaid ühiskonna paremaks muutmise eesmärgil.

Strateegia (vt ka maakonna arengustrateegia) – üldine tegutsemisviis, pikaajaliste eesmärkide saavutamiseks dokumenteeritud tulevikukujutus; ideede, printsiipide, eesmärkide jt kompleks.

Strateegiline ajaperiood – kokkuleppeline ajavahemik, mille jooksul saavutatakse põhieesmärgid.

Strateegilised alused – valdkondlikku arengut eesmärgistavad ja meetmete kirjeldust sisaldavad strateegilised dokumendid, sh üleriigilist tähtsust omavad (nn horisontaalsed) strateegilised dokumendid, millest riigiasutused oma tegevuses lähtuvad.

Strateegiline kaart (ka tüviplaan, ruumiline joonis, maakonna arengustrateegia ruumiline üldlahendus) – joonis, mis koondab olulisima maakonna arengustrateegiast ja väljendab strateegiast tulenevaid prioriteete ning sisaldab kõige keskmaseid maakonna strateegilisest planeerimisest tulenevaid ideid ja ettepanekuid ruumiliselt. Ruumiline üldlahendus on abiks arenguprioriteetide analüüsimisel, uute ideede genereerimisel ning tulevikku suunatud otsuste sisulise kvaliteedi tõstmisel.

Stsenarium – tõenäolise tulevikusündmustiku või –situatsioonikirjeldus ehk eeldatavate sündmustike kirjeldused.

SWOT-analüüs – meetod protsessi, nähtuse, olukorra vms erinevate külgede analüüsiks. Tuleneb ingliskeelsete sõnade algustähtedest: *strengths* – tugevused; *weaknesses* – nõrkused; *opportunities* – võimalused; *threats* – ohud.

Taktika – tegevuskava lähemate eesmärkide saavutamiseks.

Taristu (ka infrastruktuur) – mingi nähtuse või süsteemi (linna, ettevõtte, terve ühiskonna jne) toimimiseks vajalike füüsiliste ja organisatsiooniliste vahendite kogum.

Teeninduskeskused – osa (endistest) omavalitsuskeskustest, endised majandikeskused ja teised väikekeskused, mis ei ole piisavalt suured toimimaks tõmbekeskustena ning olulise töökohtade pakkujana oma tagamaale, kuid mille roll erinevate teenuste pakkumisel ja asustuse sõlmkohana on siiski olemas.

Tegevus – täpsem alategevus või alategevuste kompleks meetme elluviimiseks olles ühtlasi väikseim jälgitav strateegilise planeerimise ühik strateegias. Püstitatud eesmärgi saavutamiseks vajalik

konkreetne elluviidav toiming, mis enamasti on määratletud ajaliselt, rahaliste ressurssidega ja vastutajaga (eestvedajaga).

Tegevuskava – maakonna arengustrateegiast tulenev loend konkreetsetest ülesannetest ja tegevustest, mida on vaja täita püstitatud eesmärkide saavutamiseks arengustrateegia kehtivuse perioodil. Sisaldab nii eesmärke, tegevusi, rahastamise allikaid, täitmise tähtaegu kui ka vastutajaid.

Tegevussuund – olemuslikult sarnaste tegevuste kogum, mille kaudu kavatakse saavutada püstitatud eesmärgid.

Tegevusvaldkond – teenuste grupp või muul viisil defineeritud valdkond, mille lõikes seatakse strateegilised eesmärgid.

Tegevusvaldkonna hetkeolukorra analüüs – valdkonna probleemid ja olemasolevate võimaluste analüüs.

Toimepiirkond – keskus-tagamaa süsteem, mis koosneb toimepiirkonna keskusest ning sellega funktsionaalselt seotud kohalikest keskustest ja nende tagamaal asuvatest paikkondadest, mille elanike jaoks on antud keskused peamiseks igapäevase ja perioodilise liikumise sihtkohaks. Toimepiirkonna ulatuses peaksid olema valdava osa elanike ja ettevõtjate vajadused nii tööhõive kui teenuste järele. Toimepiirkonna keskuste tagamaa siseselt eristatakse strateegia kontekstis ka selle linnalist lähitagamaad ning keskusega nõrgemalt seotud tagamaad või selle ääreala.

Trendid – toimivad suundumused või siis tulevikus tõenäoliselt toimima hakkavad suundumused, mis mõjutavad maakonna või mingi teemavaldkonna arengut. Trendid võivad olla sisemised (toimivad maakonna, teemavaldkonna sees) kui ka välised (toimivad väljaspool, aga mõjutavad maakonda, teemavaldkonda).

Tõmbekeskus – linn või asula, mille esmane funktsioon on tagada ümbritsevate alade elanike varustamine teenuste (nii kommerts- kui ka avalike teenustega) ja kaupadega.

Tööjõuareaal – statistiliselt väljaselgitatud inimeste igapäevase liikumise alusel sisemiselt seotud piirkond. Tööjõuareaalid võivad olla erinevat suurusjärku ning hierarhiliselt seotud.

Vaheeesmärk, ka **alaeesmärk** – konkreetne vahetulemus (seisund) valdkonna põhieesmärkide saavutamiseks.

Vahetud tulemused – lühiajalisel perioodil saavutatavad tulemused, mis on kirjeldatavad väljundina või programmi ja projekti vahetulemustena.

Visioon – soovitatav tulevikuseisund, mille poole eesmärgistatud tegevuste kaudu püüeldakse. Visiooni loomist võivad takistada sellised asjaolud („vision killers“) nagu traditsioon; hirm paista naeruväärne, stereotüübid; enesega rahulolu; liidrite väsimus; lühiajaline mõtlemine; nn ei-ütled. Visiooni kujundamisel tuleb olla positiivne ja loominguiline. Samal ajal tuleb valmis olla selleks, et süsteemi tegevusraamistik muutub. Visiooni kujundamisel tuginetakse sh nii väärtustele kui ka keskkonnale.

Võtmeprobleem – negatiivne nähtus, olemasoleva ja soovitud olukorra erinevus.

Väliskeskond – keskkond, mis asub territooriumist, organisatsioonist või valdkonnast väljaspool, kuid võib positiivselt või negatiivselt mõjutada neid. Väliskeskonna tegurid on tavaliselt meie jaoks kontrollimatud – need on pidevalt toimivad suured sotsiaalsed, moraalsed, majanduslikud, tehnoloogilised ja demograafilised muutused (nt muutused tööjaotuses, IT-revolutsioon, biotehnoloogia võidukäik, muutuvad väärtushinnangud ja suhtumised jne), samas võivad kas otseselt või kaudsemalt avaldada mõju maakonna arengule. Neid tegureid võib jagada kolmeks: rahvusvahelised, üle-eestilised ja regionaalsed. Meie jaoks positiivsed väliskeskonna tegurid on meie jaoks võimalused ja negatiivsed vastavalt ohud.

Väärtus – reaalsuse aspekt, asi, nähtus või suhe, mis on inimese kui indiviidi ja ühiskondliku olendi eksisteerimise seisukohast oluline ja tähenduslik. Inimese suhtumine ümbritsevasse reaalsusesse on alati valiv ja hinnanguiline ning tõstab esile neid tegelikkuse nähtusi, millel on tema eksisteerimise seisukohast positiivne tähendus, eristades neist neutraalseid ja negatiivse tähendusega nähtusi. Väärtus on kirjeldus, kuidas organisatsioon ja inimesed selles tegutsevad – käitumise põhiprintsiibid. Väärtuste süsteem kujuneb suuresti ühiskonnale ja ajastule omase inimesekäsitluse mõju all, kuid ta peab alati ühel või teisel viisil tagama ühiskonna toimimise ja püsimise. Nt valik arengut kandvad väärtused – avatus, hoolivus, järjekindlus, osalus, koostöö, roheline mõtteviis.

Ühistegevus – erinevate valdkondade ja sektorite ülene tegevuste planeerimine ja elluviimine, teenuste osutamine vms kokkulepitud koostöövaldkondades.

ÜKP fondid – EL Ühtekuuluvusprogrammi fondid.